

Nr 188.

*Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående
öfverlåtelse till landtförsvaret af Kungsgården Noret i
Kopparbergs län m. m.; gifven Stockholms slott den 12
april 1912.*

Under åberopande af bilagda utdrag af statsrådsprotokollet öfver landtförsvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen medgifva,

att af fjärde hufvudtiteln's allmänna besparingar ett belopp af tolf-tusen kronor må tagas i anspråk för inlösande af Carl Edvard Carlströms stärbhusdelägare tillkommande rätt i afseende å förra landshöf- dingeboastället kungsgården Noret i Kopparbergs län m. m. samt

att det å bifogade karta inom grön begränsningslinje utmärkta om- råde af egendomen må af domänstyrelsen öfverlämnas till landtförsvaret för att begagnas till öfningsfält för Dalregementet med tillträdesrätt räknad från den 14 mars 1912.

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

David Bergström.

*Utdrag af protokollet öfver landtförsvarsärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet
å Stockholms slott den 12 april 1912.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern STAAFF,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena grefve EHRENSVÄRD,
Statsråden PETERSSON,
SCHOTTE,
BERG,
BERGSTRÖM,
friherre ADELSSVÄRD,
PETRÉN,
STENSTRÖM,
LARSSON,
SANDSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Bergström, anförde:

»På sätt framgår af upprättad karta, som torde få bifogas statsrådsprotokollet för denna dag, utgöres den mark, som staden Falun upplåtit till kaserntomt och öfningsfält för Dalregementet, af tre särskilda områden belägna väster och öster om förra landshöfdingebostället kungsgården Noret i Kopparbergs län. Då berörda områden ansetts för ändamålet otillräckliga, har i planen för Dalregementets förläggning till Falun ingått, att äfven mark af egendomen Noret skulle tagas i anspråk för öfningsfältet.

Kungsgården Noret är emellertid genom kontrakt den 28 september 1900 och därå den 13 oktober 1905 tecknad transport utarrenderad till Carl Edvard Carlströms stärbhusdelägare för tiden till den 14 mars 1921 mot ett årligt arrende af 370 kronor samt med skyldighet för arrendatorerna att antingen genom nybyggnad under arrendetiden redovisa eller ock vid egendomens afträdande till kronan kontant gälda ett

belopp af 30 kronor för år. I detta arrende ingår dock egentligen endast det område, som å kartan finnes omslutet af en grön begränsningslinje, jämte därå varande byggnader. I fråga om öfriga delen af Noret, hvilken del utgör utmark och å kartan utmärkts inom blå begränsningslinje, hafva arrendatorerna blott rätt till viss årlig utsyning och afverkning af virke samt rätt att använda betet å densamma för egendomens vinterfödda kreatur, med de inskränknings dock, som af vederbörande jägmästare kunna föreskrivas. Enligt § 15 i kontraktet åligger det arrendatorerna att, där sådant för allmännyttigt ändamål å Kronans vägnar fordras, afstå egendomen tillhörig mark äfvensom inkomstgivande lägenhet mot åtnjutande af minskning i arrendeafgiften, motsvarande den förlust, som därigenom tillskyndas dem.

Framställning till 1908 års Riksdag.

På förfrågan förklarade *arrendatorerna* i skrifvelse den 10 januari 1907 sig vilja afstå från arrendet mot en godtgörelse för den förlust, som därigenom komme att tillskyndas dem, af 1,500 kronor för hvarje återstående arrendeår samt 1,000 kronor för verkställda nybyggnader och reparationer. Kunde denna godtgörelse icke beviljas dem, hemställde de, att beloppet finge bestämmas af tre gode män, af hvilka af- och tillträdaren valde hvardera sin och den tredje utsåges af de sålunda valde eller, om dessa ej blefve om valet ense, af Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Kopparbergs län.

Chefen för Dalregementet anförde härom, att det af arrendatorerna framställda anspråk på ersättning för arrendets afträdande icke stode i rimlig proportion till den årliga arrendesumman. Det utarrenderade områdets läge i förhållande till den öfningsterräng, som redan upplåtits till regementet, vore emellertid sådant, att afsevärda olägenheter därpå måste uppkomma för såväl regementet som arrendatorerna. Regementet behöfde för utförandet af öfningar äga rätt att när som helst passera den utarrenderade marken, men man kunde befara, att, då olägenheter af regementets närhet gjorde sig gällande, förbud skulle meddelas regementet för områdets beträdande. Skulle en antaglig öfverenskommelse med arrendatorerna ej kunna vinnas, hemställde regementschefen, att en del af det utarrenderade området måtte mot afdrag å arrendeafgiften afskiljas och tilläggas regementets öfriga mark, hvarigenom olägenheterna för regementet delvis blefve undanröjda och ett antagligt öppet öfningsfält erhöles, om än väl knappt för regementsöfningarna. Därjämte borde tillstånd beredas för regementet att utan annan ersättnings-

skyldighet än för verklig skada beträda återstående arrendecområdet med undantag af mark, hvarå växande gröda finnes, samt befogenhet lämnas regementschefen att på lämpligt sätt utöfva inflytande vid bestämmandet af skogsafverkning.

Den mark, som enligt regementschefens förslag skulle afskiljas från det utarrenderade området, är å kartan belagd med streckad ljusröd färg.

Chefen för femte arméfördelningen framhöll det vara en nödvändighet, att ifrågavarande egendom öfverlämnades till landtförsvaret för att bereda nödig öfningsterräng för Dalregementet. Ehuru regementet, beträffande öfningsområdets utsträckning, skulle blifva nöjaktigt tillgodosedt, äfven om det å kartan inom grön begränsningslinje utmärkta området icke finge för regementets räkning disponeras förrän efter arrendetidens utgång eller år 1921, skulle dock öfningsterrängen därigenom blifva så till vida otillfredsställande, att tillgången på öppen mark blefve alldeles för inskränkt. Nyss nämnda område innehölle omkring 10 hektar öppen mark och vore därför af särskild betydelse för regementet. Äfven kunde åbyggnaderna, som vore i synnerligen godt skick, till följd af den nära belägenheten till kasernetablissemanget, blifva till nytta för regementet. Det syntes därför arméfördelningschefen vara mycket önskvärdt, att äfven detta område redan från början ställdes till regementets förfogande. I likhet med regementschefen ansåge arméfördelningschefen frågan om ersättning åt arrendatorerna för mistning af arrenderätten lämpligen kunna hänskjutas till tre gode män. Kunde emellertid antaglig öfverenskommelse icke åvägbringas, instämde arméfördelningschefen i hvad regementschefen för sådant fall föreslagit.

Arméförvaltningens fortifikationsdepartement förklarade sig hafva från domänstyrelsen under hand inhämtat, att, enligt sistnämnda ämbetsverks åsikt, den i arrendekontraktet intagna bestämmelsen om skyldighet för arrendatorerna att för allmännyttigt ändamål afstå mark eller lägenhet mot afdrag af arrendeafgiften icke skäligen kunde tolkas så vidsträckt, att hela det arrenderade området skulle kunna frantagas arrendatorerna mot befrielse från arrendeafgiften, en åsikt, som äfven arméförvaltningen för sin del ansåge riktig. Domänstyrelsen hade dock icke haft något att erinra däremot, att arrendatorerna, med tillämpning af ifrågavarande kontraktsbestämmelse, förpliktigades afstå den af regementschefen föreslagna delen af berörda område mot däremot svarande afdrag å arrendeafgiften.

Hvad anginge den af arrendatorerna begärda ersättningen för af-

stående från arrenderätten, måste enligt fortifikationsdepartementets uppfattning denna ersättning med hänsyn till den af arrendatorerna erlagda årliga arrendeafgiftens belopp anses orimligt högt tilltagen och således icke böra beviljas. Vid sådant förhållande och då regementschefen förklarat, att regementet för sina öfningar skulle kunna tills vidare åtnöjas med en mindre del af ifrågavarande område, ansåge arméförvaltningen, att för närvarande endast denna del däraf borde tagas i anspråk.

Hörda öfver regementschefens förslag, förklarade *arrendatorerna* sig emellertid icke kunna ingå på den föreslagna afsöndringen af viss mark från det arrenderade området, hvarigenom arrendets värde enligt deras åsikt skulle väsentligt nedbringas. Arrendatorerna hade nedlagt betydande kostnader på landtbruket just på den grund, att kontraktet gällde till den 14 mars 1921, och det arrenderade området vore ej större, än hvad som oundgängligen kräfdes, för att de skulle hafva sin bärgning. Den öppna jord, regementschefen önskade få afsöndrad, motsvarade ungefärligen en tredjedel af den bästa åkerjorden. Förlorade arrendatorerna denna del, måste allt hvad till gårdens ekonomi hörde omläggas, och detta under den tid, då på grund af förbättrade konjunkurer arrendatorerna skulle skörda frukterna af sitt arbete. Endast genom värdering af tre gode män kunde antagligt förslag till öfverenskommelse vinnas beträffande arrendets afträdande i dess helhet.

Dåvarande *t. f. departementschefen* anförde till statsrådsprotokollet den 31 januari 1908, att, då arrendatorerna vägrat att ingå på en öfverenskommelse om afträdande af en del utaf egendomen samt i allt fall, på sätt regementschefen framhållit, åtskilliga olägenheter å ömse sidor skulle komma att kvarstå och ytterligare ersättningsanspråk vara att motse, syntes det *t. f. departementschefen* ändamålsenligast att söka få hela frågan afgjord på en gång genom hela arrendets upphörande den 14 mars 1909, d. v. s. vid den tid, då regementets inflyttning i de nya kasernerna vore nära förestående. Visserligen måste den af arrendatorerna fordrade godtgörelsen anses allt för hög, men de hade därjämte förklarat sig villiga att låta denna fråga afgöras af tre gode män, utsedda en af dem, en af Kronan och den tredje af dessa, eller, om de ej kunde enas om valet, af Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Kopparbergs län. Mot ett sådant förfaringssätt hade *t. f. departementschefen* intet att erinra. Därigenom borde ersättningsfrågan blifva opartiskt bedömd och ett skäligt ersättningsbelopp bestämdt, hvilket icke torde kunna sättas högre än det af arrendatorerna begärda eller 1,500 kronor om året från den 14 mars 1909 till den 14 mars 1921, d. v. s. för 12 år

utgörande 18,000 kronor jämte ersättning för fullgjord byggnadsskyldighet till värde öfverstigande, hvad dem enligt kontraktet ålåge, dock högst 1,000 kronor. Dessa belopp kunde utgå från fjärde hufvudtitelns allmänna besparingar.

På dåvarande t. f. departementschefens hemställan föreslog Kungl. Maj:t 1908 års Riksdag (proposition nr 59) medgifva, att förra landshöfdingebostället Noret måtte den 14 mars 1909 öfverlämnas till landtförsvaret för att begagnas till öfningsfält för Dalregementet.

Riksdagen biföll denna proposition utom hvad angår det område, som å kartan utmärkts inom en grön begränsningslinje.

Genom nådigt bref den 22 maj 1908 föreskref Kungl. Maj:t, att den del af landshöfdingebostället, som sålunda finge öfverlämnas till landtförsvaret, skulle den 14 mars 1909 öfverflyttas från Domänstyrelsens till fortifikationsdepartementets vård och förvaltning; och togs området i början af april 1909 i besittning af regementet.

Nyutredning.

Genom samma nådiga bref den 22 maj 1908 anbefalldes fortifikationsdepartementet att, efter vederbörande militära myndigheters hörande, verkställa utredning, huruvida arrendatorerna kunde helt eller delvis bibehållas vid dem tillkommande betesrätt, samt att, därest denna rätt ansåges icke kunna få af dem oförändrad bibehållas, efter samråd med domänstyrelsen afgifva förslag till de åtgärder, som kunde af omständigheterna påkallas.

Under skriftväxling härom meddelade *chefen för Dalregementet*, att arrendatorerna, enligt hans åsikt, icke kunde »annorledes än nattetid bibehållas vid dem enligt kontrakt tillkommande betesrätt å den del af bostället, som skulle till landtförsvaret öfverlämnas, enär utmarken under hela sommaren och hösten så godt som dagligen af regementet måste tagas i anspråk för öfningar i fälttjänst».

Arrendatorerna förmälte sig vidhålla, att de ej ville afstå från betesrätten annorledes än i sammanhang med hela egendomens afträdande.

Länsmannen, med hvilken kronofogden förenade sig, anförde, att det genom indragning af betesrätten torde blifva omöjligt för arrendatorerna att uppföda den kreatursbesättning, som egendomen kräfde, och att från ladugården erhålla den afkastning, som erfordrades för täckande af kostnaderna för egendomens skötsel och arrendeutgifterna, samt att, med hänsyn till det af regementschefen framhållna behof af marken för öfningar, ingen annan utväg funnes för arrendatorerna än att frånträda hela arrendet mot godtgörelse, som lämpligen borde bestämmas af skiljemän, därest ej uppgörelse på annat sätt kunde åstadkommas.

Sedan arrendatorerna i skrifvelse till *Kungl. Maj:ts befallningshafvande* meddelat, att de vore villiga afstå arrendet mot ersättning, som bestämdes af gode män, tillstyrkte bemälde befallningshafvande kronofogdens, af arrendatorerna gillade, förslag under anförande, att det syntes uppenbart, att arrendatorerna efter upplåtelse af marken till öfningsplats icke kunde bibehållas vid dem tillförsäkrad betesrätt och efter betesrättens förlust svårligen kunde fullgöra dem åliggande skyldigheter med afseende på egendomens bruk och skötsel.

Domänstyrelsen förklarade sig icke hafva något att erinra mot att öfverenskommelse träffades med arrendatorerna om arrendets upphörande före arrendetidens utgång.

Fortifikationsdepartementet ansåg sig emellertid böra fortsätta underhandlingarna med arrendatorerna uti det i det nådiga brefvet angifna syfte, men då arrendatorerna framställde anspråk på ersättning med 1,500 kronor för hvarje återstående arrendeår samt dessutom 1,000 kronor för reparationer och nedlagda kostnader äfvensom särskild godtgörelse för mistad optionsrätt, fann departementet dessa villkor oantagliga.

1909 års framställning.

Regementets och arrendatorernas samrätt i fråga om Noret visade sig snart medföra åtskilliga olägenheter. Hos Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Kopparbergs län anmälde *arrendatorerna* sålunda, dels i maj 1909 att Dalregementets manskap under öfningar i fälttjänst inträngt på den af dem fortfarande innehafda jorden, dels ock i juli 1909 att regementet uppfört skjutbana därstädes samt dagligen, utan arrendatorernas hörande, företoge skjutöfningar med skarp ammunition, hvarjämte regementsförvaltningen genom annons i ortens tidningar förbjudit arrendatorerna tillträde till marken däromkring.

Sedan Carl Edvard Carlströms änka afidit, erbjödo sig de öfriga arrendatorerna hos chefen för Dalregementet att afstå arrendet i dess helhet mot en ersättning af 12,000 kronor samt dessutom godtgörelse för verkställda byggnadsarbeten och reparationer.

Regementschefen tillstyrkte, att arrenderätten i dess helhet måtte af Kronan inlösas mot en ersättning i ett för allt af 12,000 kronor jämte godtgörelse för å byggnaderna nedlagda kostnader efter värdering. Såsom skäl härför anförde regementschefen, dels att den af arrendatorerna innehafda jordens läge vore sådant, att det visat sig vara förenadt med stor olägenhet och kostnad för markskada, att den ej af regementet disponerades, dels att det till regementet upplåtna öfningsfältet visat sig otillräckligt

under regementsöfningarna. Dessutom skulle där befintliga åbyggnader blifva till stor nytta dels för inkvartering af underofficerare, för hvilket ändamål, enligt verkställd undersökning, fyra lägenheter om 2 rum och kök kunde för en ganska ringa kostnad beredas i befintliga byggnaderna å Noret, och dels för inrymmande af ifrågasatt »vinterutrustning» af fordon samt för uppställning af öfverflödiga manskapssängar, för hvilkas förvaring nöjaktigt utrymme saknades. Efter af sakkunniga ifrågasatt förändring af underofficerslägenheterna i kasernerna uppstod i fråga om sådana lägenheter brist, hvilken förr eller senare måste afhjälpas genom nybyggnad, och om anskaffande af »vinterfordonsutrustning» beslötes, måste en särskild vagnbod för dessa omedelbart uppföras, därest ej byggnaderna å Noret finge disponeras, hvadan inlösandet af arrendet syntes ekonomiskt fördelaktigt.

Regementschefen åberopade följande ekonomiska utredning angående inlösandet af den till kungsgården Noret hörande, då utarrenderade mark och lägenheter:

Inkvarteringsersättning för	Inlösen af arrendet	kr. 12,000
4 sergeantslägenheter å	5 % ränta därå	» 600
kr. 180	Afdrages härifrån kost-	
kr. 720	naden för vagnbod	» 3,500
Sannolik inkomst af försåld	Återstår att förränta och	
gröda	amortera	» 8,500
» 300		
kr. 1,020		
Afgår ränta å lösen 12,000 »		600
Till amortering		kr. 420

Härtill minskad sannolik utgift för markskada kr. 100.

Chefen för femte arméfördelningen tillstyrkte regementschefens förslag. Af skäl, som dels regementschefen anfört och dels framhållits i statsrådsprotokollet för den 31 januari 1908, fann *fortifikationsdepartementet* det synnerligen önskvärdt, att jämväl den å kartan inom grön begränsningslinje utmärkta delen af Noret öfverlämnades till landt-försvaret. Väl ansåg departementet, att äfven den af arrendatorerna senast fordrade ersättningen vore hög i förhållande till deras arrende-afgift, men å andra sidan uppvägdess densamma af de fördelar som vore förenade med hela egendomens öfverlämnande till landt-försvaret. Arrende-tiden utginge först den 14 mars 1921, och regementet skulle sålunda ända till denna dag till stort men för utbildningen vara urståndsatt att obehin-

dradt nyttja den redan öfverlämnade skogsmarken, hvarest arrendatorerna hade betesrätt, och att i någon som hälst mån betjäna sig af den ifrågavarande odlade marken. Fortifikationsdepartementet beaktade, att äfven arrendatorerna skulle lida obehag genom en fortsatt samrätt med regementet och att de, som förut fordrat ersättning med 1,500 kronor för hvarje återstående arrendeår, förutom godtgörelse för reparationer och förbättringar, nedsatt sina anspråk med 4,500 kronor. Departementet ville därför till stöd för antagandet af arrendatorernas senast gjorda anbud framhålla ej mindre den omedelbara nyttan för regementet från öfningssynpunkt att fritt och obehindradt kunna förfoga öfver hela egendomen utan att befara anspråk på ersättning för för närmande af annans rätt än äfven det jämväl af regementschefen påvisade förhållande i fråga om tillgodogörandet af de å egendomen befintliga byggnader, hvarigenom statsverket komme att göra besparingar till högre belopp årligen än den bestända arrendeafgiften. Arrendatorerna hade förbehållit sig särskild ersättning för nybyggnader och reparationer. Departementet ansåge, att ersättningsbeloppet i berörda afseende icke kunde komma att öfverstiga det först af arrendatorerna angifna beloppet, 1,000 kronor, hvadan sammanlagda beloppet af den arrendatorerna tillkommande ersättning skulle komma att uppgå till högst 13,000 kronor. Fortifikationsdepartementet hemställde därför, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå Riksdagen medgifva, dels att den å kartan inom grön begränsningslinje utmärkta delen af Noret finge den 14 mars 1910 öfverlämnas till landtförsvaret för att tilläggas öfningsfältet för Dalregementet, dels ock att den arrendatorerna tillkommande ersättning för mistad arrenderätt m. m. finge med högst 13,000 kronor utgå från landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål.

Domänstyrelsen biträdde denna fortifikationsdepartementets framställning.

I beslut den 15 april 1910 fann Kungl. Maj:t emellertid framställningen icke kunna bifallas.

Förevärande framställning.

Sedan fortifikationsdepartementet i anledning häraf den 27 april 1910 anmodat regementschefen att inkomma med nytt förslag till ordnande af Kronans mellanhafvande med arrendatorerna angående betesrätten, öfverlämnades med skrifvelse från chefen för Femte arméfördelningen den 12 augusti 1911

1911 års för-
handlings-
resultat.

dels ett af arrendatorerna till regementschefen den 9 januari 1911 afgifvet och af honom tillstyrkt anbud att afstå arrendet mot 11,000 kronor jämte ersättning för nybyggnader och reparationer efter värdering,

dels en den 20 mars 1911 af kasernofficeren uppgjord tablå, enligt hvilken kronan skulle kunna påräkna inkomst af jord och hus till ett belopp af 1,108 kronor årligen samt befrias från markskada, värderad till 240 kronor, hvarjämte, efter förändring af manbyggnaden för en kostnad af 2,700 kronor till tre lägenheter om kök och rum, årligen skulle i inkvarteringsbidrag till sergeanter inbesparas 540 kronor,

dels en af regementschefen uppgjord tablå öfver behof och tillgång till underofficerslägenheter vid regementet,

dels ock slutligen ett af arrendatorerna den 4 augusti 1911 afgifvet anbud att för 14,000 kronor i ett för allt afträda arrendet den 1 juli 1912.

I en till arméförvaltningen samtidigt ingifven skrifvelse förklarade arrendatorerna, att de för afstående af allenast den dem tillförsäkrade betesrätten fordrade en ersättning efter 3 kronor per tunnland och år eller för hela området, utgörande 400 tunnland, 1,200 kronor för hvarje återstående arrendear.

Sedan denna skrifvelse remitterats till regements- och arméfördelningscheferna, förklarade dessa arrendatorernas fordringar öfverdrifna eller orimliga, och till bestyrkande häraf åberopade regementschefen ett af statens landtbruksingenjör Göran Schmidt den 9 augusti 1910 afgifvet intyg, att värdet af betet å ifrågavarande skogsmark (ej å inägorna eller beteshagarna) ej kunde öfverstiga 60 kronor per år.

Fortifikationsdepartementet anmodade nu regementschefen att inhämta yttrande från arrendatorerna, huruvida de, såsom de förut förklarar, vore villiga att låta ersättningsbeloppet för arrendets afträdande bestämmas af skiljemän, samt tillika framställa ytterligare fråga till arrendatorerna, om de vore villiga att afstå endast betesrätten och i sådant fall uppgifva, hvad de därför fordrade, eller medgifva, att frågan om detta ersättningsbelopp hänskötes till skiljemän. Samtidigt anhöll departementet i skrifvelse till domänstyrelsen om dess uttryckliga yttrande, huruvida, enligt styrelsens åsikt, betesrätten å skogsmarken kunde på grund af ofvan anförda bestämmelse i § 15 af kontraktet undantagas från arrendet.

Med skrifvelse till fortifikationsdepartementet den 21 november 1911 öfversände regementschefen arrendatorernas svar på de gjorda förfrågningarna af innehåll, att de numera ej ville åt skiljemän öfverlämna

bestämmandet af ersättningsbeloppet för arrenderättens afstående, samt att de ej heller ville afstå från betesrätten utan komme att fortsätta arrendet till arrendetidens slut, hvarvid de icke komme att godkänna eller tåla något som helst intrång i arrenderätten.

Domänstyrelsen meddelade i svarsskrivelse den 17 november 1911 att, enligt styrelsens åsikt, arrendatorerna icke kunde på grund af bestämmelserna i § 15 af kontraktet åläggas att afstå från dem i gällande arrendekontrakt tillförsäkrad rätt till bete å egendomens skogsmark.

Fortifikationsdepartementet lät härefter sin domäntjänsteman vidtaga undersökningar å ort och ställe och i en den 15 februari 1912 afgifven promemoria framhöll denne, att antagande af det af C. E. Carlströms arfvingar senast afgifna anbudet att för 14,000 kronor i ett för allt den 1 juli 1912 afträda arrendet syntes, ehuru priset visserligen vore högt, likväl vara för statsverket ekonomiskt fördelaktigt, bland annat därför, att regementet därigenom erhöle lämplig öfningsterräng utan att för den skull, så som Kungl. Maj:t medgifvit, nedhugga skogen och denna, om regementet hade för öfningar tillgång till den af arrendatorerna innehafda marken, kunde gifva en väsentligt högre inkomst än nu vore fallet, då öppen öfningsplats måste beredas å skogsmarken och skogen därför nedhuggas utan hänsyn till en rationell skogsvård. Den inkomst, som skulle erhållas genom nedhuggande af större delen af skogen, hade af jägmästare beräknats till 17,000 kronor. Om däremot nu en upp-görelse komme till stånd och skogen således finge kvarstå, borde den med omsorgsfull skötsel, baserad på uthållighetshuggning genom ljus- och renshuggningar, så att de vackra timmerämnena kunde få växa ut till kvalitetsträd, kunna lämna en nettoinkomst af minst 2,000 kronor årligen. Enligt domäntjänstemannens förmenande borde, utöfver hvad som beräknats i kasernofficerens tablå den 20 mars 1911, jämväl en mindre bostadsbyggnad kunna för en summa af 300 kronor inredas till en lägenhet för underofficerare, hvarigenom mot en kostnad af 3,000 kronor fyra lägenheter om 2 rum och kök skulle blifva tillgängliga, medförande inbesparade inkvarteringsbidrag af 720 kronor årligen i stället för det af kasernofficeren i hans tablå beräknade belopp af 540 kronor. Att bostäderna behöfdes synnerligen väl för underofficerarnas familjer framginge däraf att af regementets 25 sergeanter 23 vore gifta men att regementet endast hade 20 bostäder för gifta sergeanter.

För belysande af den ekonomiska sidan af saken hade domäntjänstemannen uppgjort följande tablå:

Domäntjänste-
mannens
undersökning.

Utgift (en gång för alla).

Inlösen af arrendekontraktet i ett för allt	14,000 kr.
Reparation af bostäderna	3,000 »
	<hr/>
	Summa 17,000 kr.

Inkomst (årligen).

Inkomst af åkerjorden	678 kr.
4 inkvarteringsbidrag à 180 kronor	720 »
Inbesparad markskadeersättning	150 »
Inbesparad ersättning, som hittills årligen till arrendatorerna utgått för en från hagmarken gjord mindre upplåtelse af jord till kaserntomten	30 »
Årlig ersättning för betesrätt	60 »
	<hr/>
	Summa 1,638 kr.,

hvertill dessutom jämväl kunde läggas inkomsten af skogen.

Slutliga af-
talet med
arrendato-
rerna.

Som emellertid något anbud från stärbhusdelägarna, hvilka genom sin senaste skrifvelse måste anses hafva afbrutit underhandlingarna och återkallat alla förut afgifna anbud, ej föreläge, och det på grund af hvad förut förekommit syntes lönlöst att genom annan förhandla med arrendatorerna, har fortifikationsdepartementet omedelbart hänvänt sig till dessa. Efter de vid sammanträffande den 8 och 9 februari 1912 förda underhandlingar har slutligen öfverenskommelse träffats i enlighet med en af arrendatorerna sistnämnda dag undertecknad, till fortifikationsdepartementet ställd skrifvelse, innefattande erbjudande att mot en ersättning i ett för allt af 12,000 kronor den 1 juli 1912 till Kronan afstå arrenderätten till Noret samt alla öfriga dem såsom arrendatorer tillkommande rättigheter äfvensom öfverlåta dem tillhöriga byggnader, under förutsättning att detta anbud blifver af statsmyndigheterna senast den 1 juli 1912 godkändt, då beloppet genast skall kontant till stärbhusdelägarna utbetalas. Dessutom hafva arrendatorerna erbjudit sig att jämväl före den 1 juli 1912 låta regementet oberoende af betesrätten få för sina öfningar utan ersättning begagna skogsmarken, men hafva de förbehållit sig rätt att, därest de icke till nyssberörda dag hunnit realisera eller bortflytta yttre inventarier, få för dessas förvarande begagna byggnaderna till den 1 augusti 1912, äfvensom att till den 1 oktober 1912 få begagna bostadsbyggnaden med tillhörande trädgård.

Dessutom hafva arrendatorerna förbehållit sig befrielse från den 14 mars 1912 från erläggande af arrendeafgift äfvensom frihet från erläggandet af egendomen åliggande utskylder och besvär, som efter nämnda dag å densamma och å den från arrendet undantagna utmarken belöpa, hvarjämte de fritagit sig från den i kontraktet stadgade nybyggnadsskyldigheten eller ersättning därför. Vidare hafva arrendatorerna, som åtagit sig att, så länge byggnaderna af dem innehafvas, ansvara för vården och underhållet af desamma, förbundit sig afstå dels från all ersättning, som skulle vid af- och tillträdessyn kunna tillerkännas dem mot befrielse äfven för dem från ersättningsskyldighet i berörda hänseende, dels från dem tillförene tillförsäkrad ersättning för minskning af det ursprungligen arrenderade området, dels ock slutligen från alla anspråk på godtgörelse af Kronan för skada och intrång eller förnärmande af deras rätt, som de hittills lidit genom Dalregementets förläggning till Falun och genom militärofningar såväl å den af dem arrenderade marken som ock å hägnader eller betet å skogsmarken, hvarjämte de förbundit sig att återkalla af dem väckt talan om utbekommande af dylik godtgörelse. Slutligen hafva arrendatorerna förbehållit sig att, därest under rättelse om anbudets antagande icke före den 1 maj 1912 skulle hafva lämnats dem och de på grund däraf för jordens skötande måst företaga vårarbeten samt verkställa såning af vårsäd enligt förut tillämpad plan, särskild ersättning härför må tillkomma dem med belopp, som, därest godvillig öfverenskommelse ej kan träffas, skall bestämmas af skiljemän, tillsatta på sätt lagen den 28 oktober 1887 om skiljemän föreskrifver.

Detta af arrendatorerna nu gjorda erbjudande har af regementschefen och chefen för Femte arméfördelningen tillstyrkts.

Fortifikationsdepartementet har anført, att, då den åsikten gjort sig gällande, att arrendatorerna icke på grund af förut omförmälda bestämmelse i § 15 af arrendekontraktet vore skyldiga att mot minskning i arrendeafgiften afstå från betesrätten å skogsmarken, departementet ej kunnat finna annat, än att det nu af arrendatorerna gjorda erbjudandet vore antagligt. Vål kunde ersättningsbeloppet, 12,000 kronor, synas högt, men vid bedömandet häraf måste hänsyn tagas till de stora fördelar, arrendatorerna nu innehade. De hade sin bärgring af arrendet, nämligen fullständigt den, som skötte jordbruket, och två, som hade bostad och kost å stället, men sin dagliga sysselsättning i Falun, samt två, som hade en kontant årlig ersättning för sina andelar. Värde af dessa förmåner till arrendetidens slut den 14 mars 1921 måste öfverstiga ersättningsbeloppet. För regementet vore det nödvändigt, att de

Fortifikations-
departe-
mentets före-
varande fram-
ställning.

nu för dess öfningar olidliga förhållandena upphörde. Till följd af arrendatorernas betesrätt å den snart sagdt enda mark, som för öfningar stode regementet till buds, kunde sådana ej företagas utan fara för ersättningsanspråk från arrendatorerna för förstördt bete m. m. Dylika anspråk hade tidt och ofta förekommit till och med i stämning å regementschefen personligen. Alla dylika anspråk skulle emellertid genom antagandet af det nu gjorda erbjudandet förfalla liksom arrendatorernas rätt till ersättning för mark, som förut afträdts till regementet eller kasernområdet m. m. I det af arrendatorerna fördrade beloppet inginge äfven ersättning för dem tillhöriga byggnader. I föregående anbud hade dessa äfvensom af arrendatorerna utförda reparationer å Kronans byggnader undantagits och gjorts till föremål för särskilda ersättningsanspråk. Samtliga byggnader vore i godt stånd och väl underhållna, hvarför det af arrendatorerna nu gjorda medgifvandet vore för Kronan fördelaktigt. Som tillika jorden, enligt hvad departementet inhämtat, vore väl häfdad samt diken och hägnader väl underhållna, kunde ej heller det ömsesidiga afståendet från ersättning, som skulle kunna utdömas vid en af- och tillträdes syn, vara för Kronan annat än antagligt. För de af arrendatorerna gjorda förbehåll i afseende å utsträckt tid för begagnandet af uthusen till den 1 augusti 1912 för förvarandet af yttre inventarier och af bostadsbyggnaden till den 1 oktober föreläge billighets-skäl, hvilka departementet desto hellre ansett sig böra gilla, som regementet ej därigenom lede nämnvärdt förfång. En tvångsrealisation af kreatur skulle med nuvarande låga pris vara för arrendatorerna förlustbringande, och det skulle kunna möta svårigheter för dem att förskaffa sig annan bostad före den 1 oktober, som vore fardag i stad. Som arrendatorerna ej efter den 14 mars 1912 skulle erhålla någon inkomst af jordbruket, vore det rimligt, att de befriades från erläggandet af arrendeafgift för den del af det då började arrendeåret, under hvilken de kunde komma att innehafva någon del af den arrenderade fastigheten. Af denna anledning syntes ock lämpligt, att, därest egendomen öfverflyttades från domänstyrelsen till landtförsvaret och fortifikationsdepartementet, tillträdesrätten för departementet beräknades från sistnämnda dag eller den 14 mars 1912.

Fortifikationsdepartementet har hemställt, det Kungl. Maj:t täcktes dels i nådig proposition föreslå Riksdagen medgifva, att den å kartan med grön begränsningslinje utmärkta delen af kungsgården Noret måtte till landtförsvaret öfverlämnas för att tilläggas öfningsfältet för Dalregementet med tillträdesrätt, räknadt från den 14 mars 1912, dels ock antaga det utaf arrendatorerna af ifrågavarande fastighet nu gjorda erbjudande i afseende å frånträddandet af arrenderätten samt föreskrifva,

att det af arrendatorerna därför betingade ersättningsbeloppet, 12,000 kronor, skall utgå från fjärde hufvudtitelns allmänna besparingar.

Af det anförda framgår, att redan 1908 års Riksdag erkänt behovet att utvidga den af Falu stad till öfningsfält för Dalregementet upplåtna mark med det å kartan inom blå begränsningslinje utmärkta området. Då den Carl Edvard Carlströms stärbhusdelägare kontraktsevenligt tillkommande rätt i fråga om detta område hindrar det sammans utnyttjande för regementets räkning, synes det mig blott vara en konsekvens af Riksdagens redan fattade beslut, att berörda rätt af Kronan inlöses. I så fall måste emellertid, enligt hvad utredningen gifver vid handen, äfven inlösas samma stärbhusdelägare tillkommande arrenderätt till det område, som å kartan utmärkts med grön begränsningslinje.

Departements-
chefen.

Den af stärbhusdelägarna i fråga om bägge områdena jämte dem tillhöriga byggnader fordrade afträdessumman, 12,000 kronor, förefaller ju ganska hög i förhållande till det arrendebelopp, som erlagts för dessa områden. I sammanhang härmed torde dock böra erinras, att Kungl. Maj:t, på sätt domäntjänstemannen i sin promemoria antydt, genom beslut den 1 december 1911 funnit sig föranlåten att för beredande af större öppen öfningsterräng för regementet medgifva, att å det för detsamma upplåtna området finge under åren 1912, 1913 och 1914 afverkas skog till ett sammanlagdt värde af 17,000 kronor. Om arrenderätten nu inlöses, torde emellertid möjlighet vinnas att åt regementet upplåta erforderlig öppen öfningsterräng utan att i vidare mån, än som på grund af nyssnämnda medgifvande hittills må hafva skett, behöfva därför afverka någon skog. Genom arrenderättens förvärfvande skulle sålunda i detta afseende kunna beredas Kronan en direkt besparing, som i sin mån komme att nedbringa kostnaderna för detta förvärf. Med hänsyn härtill och i anseende till omständigheterna i öfrigt anser jag mig kunna tillstyrka ett godkännande af den fordrade afträdessumman, som lämpligen torde böra utgå af fjärde hufvudtitelns allmänna besparingar.

Äfven i händelse af de nuvarande arrendatorernas utlösande skulle ju kunna ifrågasättas, att det å kartan med grön begränsningslinje utmärkta området alltjämt skulle kvarblifva under domänstyrelsens vård och för statsverkets räkning å nyo utarrenderas om ock med regementet förbehållen rätt att beträda marken. Då emellertid regementet har behof af öppen öfningsterräng och sådan lämpligen kan här erhållas, torde ifrågavarande område böra, liksom de öfriga delarne af förra landshöfdingebostället kungsgården Noret, till landtförsvaret öfverflyttas.

På sätt domäntjänstemannens beräkning gifver vid handen, skulle statsverket det oaktadt alltjämt kunna erhålla inkomst af området — af domäntjänstemannen beräknad till 678 kronor årligen eller således betydligt mera än den nuvarande arrendeinkomsten — hvarjämte byggnaderna å området efter vidtagna förändringsarbeten skulle finna användning såsom bostäder för gifta underofficerare. Visserligen är regementet i fråga om antalet sådana bostäder redan nu väl försedt i jämförelse med åtskilliga andra regementen; men då upplyst är, att ytterligare bostäder behövas, torde det vara praktiskt att tillgodose behofvet på nu föreslagna sättet. Kostnaderna för berörda ändringsarbeten kunna bestridas från ordinarie byggnadsanslaget.

Mot fortifikationsdepartementets förslag, att, om det å kartan inom grön begränsningslinje utmärkta området öfverflyttas till landtförsvaret, tillträdesrätten för departementet skall räknas från den 14 mars 1912, har jag intet att erinra.

Den ersättning, arrendatorerna under vissa villkor förbehållit sig för vår- och säningsarbete, torde i fall af behof kunna utgå från arrende-, jordskylds- och tomtöresmedlen.

I anslutning till hvad jag sålunda anført får jag hemställa, det Kungl. Maj:t täcktes föreslå Riksdagen medgifva,

att af fjärde hufvudtitelns allmänna besparingar ett belopp af tolf tusen kronor må tagas i anspråk för inlösande af den Carl Edvard Carlströms stärbhusdelägare tillkommande rätt i afseende å förra landshöfdingebostället kungsgården Noret i Kopparbergs län m. m. samt

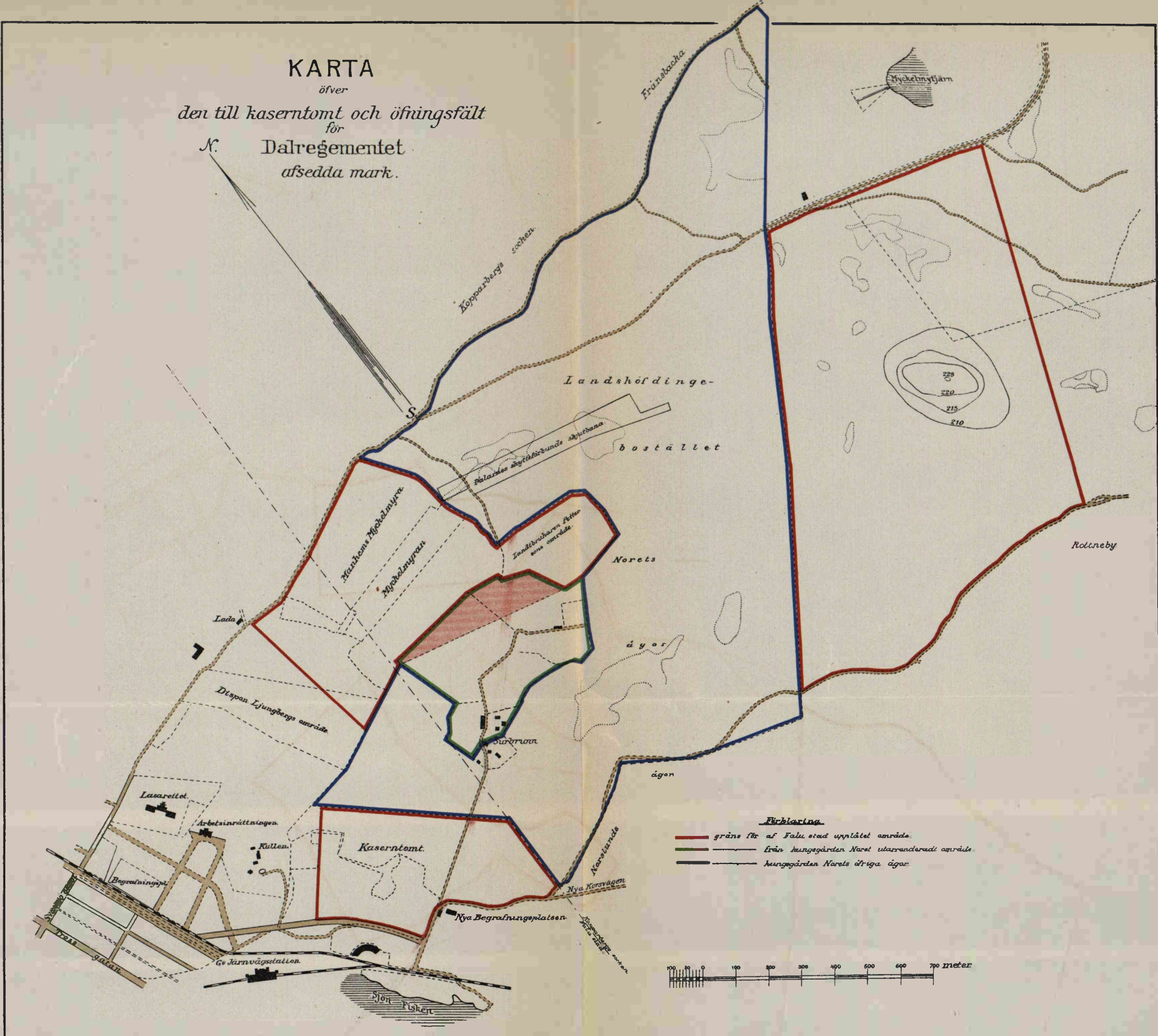
att det å bifogade karta inom grön begränsningslinje utmärkta område af egendomen må af domänstyrelsen öfverlämnas till landtförsvaret för att begagnas till öfningsfält för Dalregementet, med tillträdesrätt räknad från den 14 mars 1912.»

Till denna departementschefens af statsrådets öfriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall, och skulle proposition i ämnet af den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, till Riksdagen aflåtas.

Ex protocollo:

Erik von Horn.

KARTA
 öfver
 den till kaserntomt och öfningsfält
 för
 Dalregementet
 afsedda mark.

Förklaring.
 — gräns för af Falu stad uppläsat område.
 — från husegården Noret utarrenderadt område.
 — husegården Norets öfriga ågor.

